

IŠVADOS

*RAN mokomasis vizitas apie smurtinį dešiniosios pakraipos ekstremizmą
2023 m. kovo 6–7 d., Stokholmas, Švedija*

Švedijos požiūris į kovą su smurtiniu dešiniosios pakraipos ekstremizmu

Pagrindinės išvados

Smurtinis dešiniosios pakraipos ekstremizmas (SDPE) kelia vis didesnę grėsmę Europoje ir už jos ribų. Švedija yra tą šalį, kuri turi daug patirties kovojant su įvairiomis SDPE apraiškomis. Per 2023 m. kovo 6–7 d. Stokholme (Švedija) vykusį **RAN specialistų mokomojo vizitą SDPE tema** 14 specialistų iš visos Europos turėjo galimybę iš arti susipažinti su keletu organizacijų, prisidedančių prie Švedijoje įgyvendinamo visos visuomenės požiūrio į kovą su SDPE ir susijusiomis problemomis, veikla.

Tarp susitikimo dalyvių buvo įvairių sričių specialistų, įskaitant vietos specialistus, kurie, be kitų sričių, dirbo socialinį darbą, dalyvavo alternatyvių naratyvų kampanijose, įgyvendino pasitraukimo strategijas ir dirbo kalnimo paslaugų sektoriuje. Dalyviai susipažino su Švedijos SDPE istorija ir sužinojo, kaip tarptautiniai ir geopolitiniai pokyčiai daro įtaką SDPE apraiškoms Švedijoje. Pirmąją dieną jie apsilankė dviejose organizacijose: Švedijos vyriausybėje organizacijoje „**Smurtinio ekstremizmo prevencijos centras**“ (*Center mot våldsbejakande extremism, CVE*) ir jaunimo centre „Fryshuset“, kuriame vykdoma programa „**Exit Sweden**“. Antrąją vizito dieną toliau buvo aptariama Švedijos SDPE istorija, taip pat SDPE apraiškos įvairiose ES valstybėse narėse ir tai, kiek įgytą patirtį galima pritaikyti dalyvių šalyse.

Toliau pateikiami keli **pagrindiniai** aptarti **klausimai**.

- Nacionalinės valdžios institucijos gali labai padėti vietos valdžios institucijoms pasidalydamos savo patirtimi ir teikdamos konkrečią paramą sprendžiant (galimos) radikalizacijos problemas. Vietos valdžios institucijoms naudinga remtis nacionalinėmis (paramos) struktūromis, o ne pačioms kurti savo strategiją.
- Sėkmingas pasitraukimo procesas pirmiausia grindžiamas tarpusavio pasitikėjimo ugdymu ir kliento patikimo pasiuntinio darbu. Tik taip įmanoma atitraukti asmenį nuo ekstremistinės aplinkos. Klientams išvesti iš jų komforto zonos paprastai reikia laiko ir išteklių, tačiau tai yra labai svarbu siekiant pokyčių.
- Ir Švedijoje, ir kitose Europos šalyse SDPE įvairovė kelia didelių iššūkių. Jei prieš dešimtmetį SDPE judėjimai buvo lengvai atpažįstami, šiais laikais dešinieji ekstremistai kuria savo ideologiją ir (arba) radikalizuojasi daugiausia internete, kur jų nemato institucijos. Dėl to spręsti šią problemą darosi vis sudėtingiau. Norint pasipriešinti tokiems pokyčiams, būtina kurti stiprią pilietinę visuomenę, galinčią pasipriešinti dešiniųjų naratyvų normalizacijai viešojoje erdvėje.
- Žiniasklaida privalo įvertinti, ar jų turinys, kuriame rodoma ekstremistinių grupuočių veikla, gali neigiamai paveikti pažeidžiamus asmenis, ir atitinkamai pakoreguoti jį.
- Privatumo ir dalijimosi informacija klausimai nagrinėjant bylas kelia sunkumų daugeliui suinteresuotųjų šalių visoje Europoje. Labai svarbu sukurti veiksmingas specialistų darbo sistemas, kad būtų skatinama smurtinio ekstremizmo prevencija ir reaguojama į įsitraukimą į smurtinį ekstremizmą. Informacinių punktų praktika buvo aptarta kaip pavyzdys, kaip suburti atitinkamas suinteresuotąsias šalis bendriems veiksams ir sprendimams.

- Specialistai pabrėžia panašumą ir persidengimą su gretimomis sritimis (pavyzdžiui, diskriminacija, neapykantos kalba, smurtu dėl lyties) ir pabrėžia, kad sprendžiant SDPE problemą svarbu mokytis iš gretimose srityse jau egzistuojančių sistemų ir metodų bei juos naudoti.

Šio dokumento pradžioje trumpai aptariama (smurtinių) dešiniųjų ekstremistinių grupuočių Švedijoje istorija. Tuomet, remiantis per mokomąjį vizitą pristatytais pranešimais, paaiškinami abiejų organizacijų požiūriai ir jų vieta Švedijos nacionalinėje sistemoje. Galiausiai pateikiamos svarbiausios diskusijos išvados ir siūlomi tolesni veiksmai.

Trumpa SDPE Švedijoje istorija

Švedijoje SDPE turi senas tradicijas. Pirmoji nacių partija buvo įkurta 1924 m., o iškart po Antrojo pasaulinio karo, pokario laikotarpiu neofašistinės ir neonacistinės grupės reorganizavosi ⁽¹⁾.

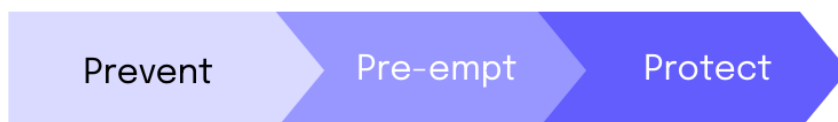
Dabartinis SDPE daugiausia įkvėpimo semiasi, pavyzdžiui, iš Amerikos neonacių grupių, kurios XX a. 9-ajame dešimtmetyje propagavo pasipriešinimą be lyderių, mažų grupių kūrimąsi ir akceleracionizmą. XX a. 9 ir 10-ajame dešimtmėčiuose prasidėjus smurtiniam rasistiniam skustagalvių judėjimui, šiuolaikinį SDPE Švedijoje formavo įvairios organizacijos, partijos ir laisvai organizuotos grupės, kurios laikui bėgant keitėsi ir dažnai iširdavo dėl vidinių konfliktų ar nesutarimų. Yra grupių, kurios įsteigė politines partijas, kad įgytų politinės įtakos, elitinių organizacijų, turinčių narystės struktūrą, kai potencialūs nariai turi įrodyti savo atsidavimą grupei ir tikslui (dažnai smurtaudami), ir laisvai organizuotų tinklinių grupių, propaguojančių akceleracionizmo idėjas ir strategiją. Švedijos neonacių judėjimas pradėtas laikyti itin žiauriu po kelių žmogžudysčių ir smurto aktų, kuriuos nuo XX a. 10-ojo dešimtmečio vidurio vykdė įvairių neonacių grupių nariai.

Pastaraisiais metais Švedijoje įvykdyta nemažai pavienių išpuolių mokyklose. Jų kaltininkai, kaip ir daugelyje kitų šalių, vadovaujasi mišria ideologija, daugiausia pagrįsta sąmokslo naratyvais su SDPE elementais.

Organizacijos

CVE centras (*Center mot våldsbejakande extremism*)

Švedijos požiūris į kovą su SDPE (taip pat kitomis ekstremizmo formomis) grindžiamas trimis ramsčiais:

Tam, kad būtų įvykdytas nusikaltimas ar smurtinis ekstremistinis aktas, jis turi atitikti tris „reikalavimus“: 1) turi būti motyvuotas nusikaltėlis, 2) turi nebūti veiksnus sergėtojo ir 3) turi būti tinkamas taikiny. Trys Švedijos strategijos ramsčiai yra susiję su šiais trimis aspektais. **Prevencijos** ramsčiu siekiama pašalinti galimus nusikaltėlių motyvus, **numatymo** ramsčiu ribojamos galimybės įgyvendinti smurtinius veiksmus, o **apsaugos** ramsčiu bandoma apsaugoti potencialias tikslines grupes, kai pirmieji du ramsčiai nesuveikia. CVE centro veikla priskiriama pirmajam – prevencijos – ramsčiui ir ji vykdoma nacionaliniu lygmeniu.

CVE centro teigimu, kuriant prevencijos strategiją svarbiausi yra šie patarimai:

- pasirūpinkite, kad vietos lygmens specialistai turėtų išteklių, struktūrų ir žinių, reikalingų SDPE pastebėti ir su juo kovoti;

⁽¹⁾ Helené Lööv, Nazismen i Sverige 1924-1979. Ordfronts förlag.

- jei yra nacionalinė strategija, vietos valdžios institucijos turi ja remtis. Ja pasinaudoti lengviau, nei kurti savo strategijas vietoje ar net eiti prieš srovę.

CVE centro struktūra

Mobilioji paramos grupė

Mobilioji paramos grupė teikia poreikiais pagrįstą paramą vietos valdžios institucijoms, kurioms gali trūkti specifinių žinių, kompetencijos ar praktinių įgūdžių. Ši grupė yra labai įvairi: ją sudaro policijos ekspertai, socialiniai darbuotojai, religiniai lyderiai ir kt. Dėl šios įvairovės grupė gali teikti įvairią paramą vietos lygmeniu.

CVE centro teikiama parama vietos lygmeniu iš esmės pasikeitė po to, kai į Švediją atvyko pirmieji iš „Daesh“ kontroliuojamų teritorijų grįžtantys asmenys. Nuo teorinio mokymo buvo pereita prie praktiškesnio ir labiau pritaikyto požiūrio. Tai taip pat turėjo įtakos vietos lygmeniu teikiamai paramai, susijusiai su SDPE problemomis. Vis dėlto, nors CVE centro tikslas yra teikti paramą, sprendimus dėl to, ar (galimai) radikalizuotiems asmenims ir smurtinį ekstremizmą propaguojantiems nusikaltėliams bus teikiama konkreti (profesinė, finansinė, švietimo) parama, priima atitinkamos vietos valdžios institucijos. Todėl kiekvienoje savivaldybėje tokiems asmenims gali būti teikiama skirtinga parama.

Žinių grupė

Šią grupę sudaro ekspertai ir tyrėjai, dirbantys su konkrečia tema. Ji vykdo tyrimus, kaupia žinias ir rengia išvalgas apie naujausius pokyčius, susijusius su (dešiniuoju) ekstremizmu Švedijoje.

Žinių grupė taip pat kuria CVE centro darbo vertinimo priemonę. Vertinimą apsunkina tai, kad pastaraisiais metais smurtaujančių ekstremistų grupuotės ir asmenys nuolat tobulėja, todėl sunkiau sekti pokyčius ir pritaikyti intervencines priemones.

Švietimo grupė

Švietimo grupė siekia skleisti žinių grupės sukauptą patirtį organizuodama seminarus, internetinius seminarus, tinklalaides ir kitą veiklą, skirtą su SDPE ir radikalizacija dirbantiems specialistams. Ši veikla, be kita ko, skirta policijai, vietos valdžios institucijoms ir nevyriausybinėms organizacijoms.

CVE centro patirtis rodo, kad vietos valdžios institucijoms, ypač mažose savivaldybėse, dažnai trūksta kompetencijos ir išteklių, reikalingų savo bendruomenėje pastebėti galimai radikalizuojančius asmenis ir su jais kovoti. Į tai atsižvelgdama švietimo grupė sukūrė vertinimo priemonę, kuri gali padėti pirmosios grandies specialistams, pavyzdžiui, mokytojams, geriau įvertinti jiems nerimą keliančių asmenų problemas. Ši priemonė padeda jiems parengti išsamesnes ataskaitas, kai nurodoma, kad asmeniui gali prireikti paramos.

Bendradarbiavimo grupė

Galiausiai bendradarbiavimo grupė padeda smurtinio ekstremizmo prevencijos srityje dirbančių (vyriausybinių ir nevyriausybinių) organizacijų tinklui ir jį koordinuoja. Pats CVE centras vietos lygmeniu veiklos nevykdo, tačiau palaiko glaudžius ryšius su savivaldybėmis ir vietos lygmeniu veikiančiomis organizacijomis.

„Exit Sweden“ (Fryshuset)

Stokholmo jaunimo centre „Fryshuset“ įsikūrusios organizacijos „Exit Sweden“ tikslas – atskirti asmenis nuo, be kita ko, ekstremistinės aplinkos. Pasitraukimo specialistai dirba su kiekvienu klientu atskirai, pritaikydami darbo metodą prie individualių poreikių. Intervencija gali trukti nuo poros savaičių iki metų, pusantrų ar net kelerių metų labai sudėtingais atvejais. Klientui, turinčiam gerą palaikymo sistemą (dažniausiai tai būna jaunesni asmenys), gali pakakti ir poros užsiėmimų.

Nors kiekvienu atveju detalės skiriasi, „Exit Sweden“ intervencijos grindžiamos penkių etapų programa, kuria pasitraukimo specialistas vadovaujasi dirbdamas su klientu. Per pirmuosius tris etapus užmegzti ryšį yra sunkiau (nors nėra neįmanoma), ypač kai kontaktas vyksta tik internetu, todėl pageidautina, kad per šiuos etapus būtų dirbama asmeniškai.

Analizė

Šiame etape pasitraukimo specialistas siekia surinkti kuo daugiau informacijos. Klientai kartais gali bandyti manipuliuoti šia proceso dalimi, pavyzdžiui, pateikti save kaip svarbesnį grupuotės narį, nei buvo, todėl rekomenduojama informaciją rinkti ne duodant užpildyti klausimynus, o per pokalbius. Informacijos rinkimui neturėtų būti skirtas vienas konkretus pokalbis. Geriausia sukurti tokią socialinę aplinką, kurioje užduoti klausimus ir dalytis informacija būtų natūralu. Galiausiai būtina žinoti, kad klientai gali instinktyviai atsakyti taip, kaip jie buvo išmokyti. Tai nereiškia, kad jie nenori pagalbos, tačiau tam tikram elgesiui išmokyti reikia laiko.

Surinktą informaciją galima suskirstyti į tris dalis:

- **neginčijami faktai**, pavyzdžiui, kiek asmuo turi brolių ir seserų, kiek jam metų, koks jo išsilavinimas, kokia jo darbo patirtis ir t. t.;
- **„minkštieji“ faktai**, apimantys socialines ir emocines kompetencijas, vertinimą, ar asmuo turi psichikos sveikatos problemų, jo smurtinių gebėjimų lygį ir pan. Jei pasitraukimo specialistas įtaria, kad klientas kelia pavojų sau ar kitiems, į pagalbą kviečiami medikai arba psichikos sveikatos specialistai;
- **x faktorius (-iai)**. Tai, kiek žmogus nori atsiskirti nuo ekstremizmo, gali skirtis, tačiau kiekvienas turi savo istoriją, kaip jis pateko į ekstremistinę grupuotę ir kodėl dabar nori iš jos pasitraukti. Tai padeda pasitraukimo specialistui įvertinti, ar „Exit Sweden“ yra tinkama vieta (šiuo metu) ir kiek realūs yra kliento tikslai, atsižvelgiant į jo praeitį ir dabartinę situaciją. Jei klientas turi problemų dėl narkotikų ar alkoholio vartojimo, prieš pradėdamas dalyvauti pasitraukimo programoje, priklausomai nuo problemos sunkumo, jam gali tekti gydytis reabilitacijos įstaigoje.

Patikimas pasiuntinys

Ekstremistiškai nusiteikusiam asmeniui nepadarys jokios įtakos asmuo, kuriuo jis nepasitiki. Klientas turi tikėti, kad pasitraukimo specialistas gali jį suprasti. Jei konkrečiam asmeniui tapti patikimu pasiuntiniu atrodo problemiška, galima pasitelkti „tarpininką“ – žmogų, kurį klientas *laiko* patikimu ir kuris padeda pasitraukimo specialistui. Tai gali pakeisti kliento požiūrį į pasitraukimo specialistą.

Norint pasiūlyti patikimą pasiuntinį, labai svarbu turėti įvairialypę pasitraukimo specialistų grupę – taip lengviau rasti klientui tinkamiausią asmenį.

Pasitraukimo specialistais gali tapti ir buvę ekstremistai. Daugeliu atvejų juos lengva laikyti patikimais pasiuntiniais, nes jie turi panašios patirties ekstremistinėje aplinkoje kaip ir klientas. Tačiau tik labai nedidelė dalis buvusių ekstremistų yra tinkami tokiam darbui. Organizacijos, prieš pradėdamos su jais dirbti, turi įsitikinti, kad asmuo iš tiesų yra deradikalizuotas, o net ir tokiu atveju jis gali grįžti į buvusią grupuotę, pavyzdžiui, jei dirba su per daug klientų, su kuriais susitapatina, arba jei sutinka klientą, kurio istorija ar tam tikra trauma jam rezonuoja. Be to, ypač jauniems klientams, buvę ekstremistai gali būti sektinas pavyzdys ir dar labiau radikalizuoti asmenį. Todėl dirbant su buvusiais ekstremistais labai svarbu elgtis atsargiai.

Partnerystė

Šiame etape pasitraukimo specialistas su klientu užmezga pasitikėjimu grindžiamą ryšį. Jie randa bendrų dalykų, kurie nesusiję su ankstesniu ekstremistiniu kliento gyvenimu. Pasitikėjimas kuriamas kartu išgyvenant įvairius dalykus, pageidautina atliekant tam tikrą veiklą, pavyzdžiui, stovyklaujant, pietaujant kavinėje ar einant į sporto klubą. Tai gali būti bet kokia veikla, kurią darymas klientas jaučiasi patogiai. Šiame etape svarbi funkcinė reintegracija, praktinių problemų sprendimas kartu su klientu, o ne už jį, siekiant palengvinti pokyčius, ugdyti pasitikėjimą ir kurti veiksmingą partnerystę. Pagrindinių gyvenimo aspektų, tokių kaip namai, darbas ir pan., sutvarkymas yra geras pagrindas kuriant naują gyvenimą ir tolstant nuo ekstremistinės aplinkos.

Pradžioje svarbu imtis tik tos veiklos, kurią darydamas klientas jaučiasi patogiai, o vėliau paraginti klientą išeiti už savo komforto zonos ribų. Pasitraukimo specialistai gali parodyti pavyzdį darydami tai, kas jiems patiems yra nepatogu, ir su klientu pasidalydami savo patirtimi apie patiriamą diskomfortą.

Kuriant pasitikėjimą labai svarbus nuoširdumas. Yra būdų, kaip sukurti partnerystę manipuliuojant, pavyzdžiui, sukuriant trintį ir išsprendžiant problemą, taip sustiprinant ryšį. Tačiau tai rizikinga: jei klientas sužinos, kad situacija buvo sukurta dirbtinai, atgauti pasitikėjimą bus dar sudėtingiau, jei tai apskritai įmanoma. Taigi pasitikėjimą reikia ugdyti tikra parama ir nuoširdžiu noru palengvinti pokyčius.

Kalbant apie partnerystę, su buvusiais ekstremistais dirbti rizikinga. Kliento ir pasitraukimo specialisto partnerystę galima nesunkiai palyginti su priklausymo ekstremistinei grupei patirtimi. Tačiau tai pasaulis, iš kurio norite, kad klientas pasitrauktų. Tai nereiškia, kad dirbti su buvusiais ekstremistais neįmanoma, tačiau pasitraukimo specialistai, kurie patys turi ekstremistinę praeitį, turi būti sąmoningi ir, siekdami įgyti pasitikėjimą, nepakliūti į sąštus su klientais keisdami savo istorijomis ir lygindami senąjį gyvenimo būdą.

Deradikalizavimo elgesio normalizavimas

Šiame etape pasitraukimo specialistas padeda klientui suvokti, ką reiškia pasitraukti iš ekstremistinės aplinkos ir kaip elgtis bei gyventi normalioje visuomenėje. Kuo ilgiau asmuo priklausė ekstremistinei grupei, tuo daugiau jis yra išmokęs elgsenos, kuri buvo tinkama toje aplinkoje ir kuri neveikia bendraujant naujoje prosocialioje aplinkoje, kuriant naują socialinį identitetą. Pasitraukimo specialistas padeda klientams įsisąmoninti šį netinkamą elgesį ir pakeisti jį tinkamesniu. Klientams taip pat gali reikėti išmokti elgsenos, kuri kompensuotų tai, kaip juos suvokia kiti, ypač jei jų apranga siejama su tam tikra smurtaujančia ar ekstremistine grupe arba jie turi daug ar specifinių tatuiruočių. Iš jų elgsenos turi būti aišku, kad jie nenori nieko blogo.

Įtaka

Paskutiniame etape pasitraukimo specialistas gali pradėti patarinėti klientui, kaip elgtis ir kaip nesielgti, bei daryti įtaką tam tikriems sprendimams. Tai gali būti susiję, pavyzdžiui, su draugystės ar santykių, kurie daro neigiamą įtaką kliento pažangai, nutraukimu. Ankstesnis ir paskutinis etapai dažnai persidengia.

Šio ir ankstesnio etapo neįmanoma pasiekti neužtikrinus, kad **bus užmegzti pasitikėjimu grindžiami santykiai** ir kad klientas pasitraukimo specialistą laikys patikimu pasiuntiniu. Be šio ryšio pastūmėti klientą pasitraukti iš ekstremistinės aplinkos ir jam patarti, kaip geriau elgtis, bus sunkiau, o gal net neįmanoma. Be to, minėtas procesas nėra tiesinis. Tam, kad būtų galima pereiti prie 4 ir 5 etapų, reikia užbaigti 1–3 etapus, tačiau per visą procesą gali prireikti surinkti papildomos informacijos arba susigražinti kliento pasitikėjimą. Taip gali nutikti, kai įvyksta svarbus gyvenimo įvykis arba jei atrodo, kad kliento neįmanoma atitraukti nuo ekstremistinės aplinkos. Pastarasis atvejis gali reikšti, kad pasitraukimo specialistas praleido esminę informaciją pirmajame etape arba kad jo santykiai su klientu nėra tokie tvirti, kaip atrodė.

Svarbiausi diskusijos akcentai

Remdamiesi organizacijų pranešimuose pateiktomis įžvalgomis, dalyviai diskutavo apie SDPE apraiškas savo šalyse, nerimą keliančius pokyčius ir spragas, kurias jie įžvelgia savo šalies veiksmuose sprendžiant šią problemą. Toliau pateikiami keli pagrindiniai aptarti klausimai.

- Plačiai aptartas (daugiausia tradicinės) žiniasklaidos vaidmuo. Dalyviai iš įvairių valstybių narių paminėjo pagrindinių žiniasklaidos priemonių rengiamą turinį, kuris, jų nuomone, gali daryti neigiamą poveikį pažeidžiamiesiems asmenims. Žiniasklaida nori dalytis informacija įvairiomis temomis, tačiau tam tikras žiniasklaidos turinys gali padėti propaguoti ekstremistinių grupuočių ideologiją. Buvo pateikti tokie pavyzdžiai:
 - „Ons Moederland“ („Mūsų tėvynė“) – olandų dokumentinis filmas apie dešiniųjų ekstremistų grupuotės „Nederlandse Volks-Unie“ (Nyderlandų liaudies sąjunga) lyderį Constantą Kustersą. Dokumentiniame filme, be kita ko, Kustersas apibūdinamas kaip atsidavęs tėvas, todėl žiūrovai gali būti imlesni jo idėjoms arba imti pavyzdį, kaip auklėti vaikus ekstremistinėje aplinkoje;
 - „Generation Hate“ („Neapykantos karta“) – „Al Jazeera“ tiriamasis serialas apie Prancūzijos judėjimą *Génération Identitaire* (Identitaristų karta) ir kaip žurnalistas infiltruojasi į ekstremistų grupuotę.

Seriale rodoma, kaip grupuotės nariai puola musulmonus ir arabus ir infiltruojasi į Prancūzijos politinę partiją.

Dalyviai sutiko, kad vyriausybė privalo informuoti žiniasklaidos priemones, ypač valstybės finansuojamas, apie tai, kaip šių žinučių skleidimas gali prisidėti prie ekstremistinių ideologijų plitimo.

- Keliose valstybėse narėse dešiniųjų ekstremistų judėjimai naudojami šalies Nepriklausomybės diena, kad skleistų savo naratyvą:
 - Suomijoje gruodžio 6 d. organizuojamos „Nepriklausomybės eitynės“ plačiai visuomenei pristatomos kaip skirtos nepriklausomybei švęsti, tačiau iš tiesų jos aktyviai nukreiptos prieš „ne suomių“. Ankstesniuose renginiuose policijai teko pašalinti dešiniųjų simbolius, tarp jų ir Suomijoje uždrausto Šiaurės šalių pasipriešinimo judėjimo simboliką;
 - Lenkijoje dešinėsios grupuotės taip pat „perima“ Nepriklausomybės dienos šventes. Jos pristatomos kaip susibūrimai „visai šeimai“, tačiau iš tikrųjų propaguojamos dešinėsios idėjos, o į šventes kviečiami kitų Europos dešiniųjų grupių nariai.

Buvo pažymėta, kad daugelis šalių, ko gero, nežino, kaip reaguoti į šių valstybei svarbių dienų užgrobimą, ypač dėl to, kad daugelis ekstremistinių grupuočių žino, kaip organizuojant tokias demonstracijas neperžengti įstatymo ribų.

- Kaip ir Švedija, daugelis ES valstybių narių pastaraisiais metais susiduria su didėjančiu SDPE. Dėl ideologijų įvairovės ir tų, kurie kuria savo ideologiją, „susimaišymo ir persimaišymo“ problemą spręsti vis sudėtingiau. Dar daugiau iššūkių kelia dešiniųjų (ekstremistinių) naratyvų normalizavimas viešojoje ir politinėje erdvėje. Tai, kas laikoma „normalu“, pasislenka į dešinę, todėl visuomenėje susidaro palanki terpė pritarti vis ekstremistiškesnėms pažiūroms. Norint kovoti su tokiu dešinėsios pakraipos naratyvų normalizavimu, būtina investuoti į sveikos pilietinės visuomenės kūrimą. Kaip pavyzdį galima paminėti Vokietijos programą „Gyva demokratija!“, pagal kurią „visoje Vokietijoje padedama įgyvendinti projektus, kuriais plėtojamos ir išbandomos naujos idėjos ir novatoriški požiūriai į demokratijos skatinimą, įvairovės formavimą ir ekstremizmo prevenciją“⁽²⁾.
- SMART centrai – [suinteresuotųjų šalių daugiasektorinės kovos su radikalizacija grupės](#) – yra ES finansuojamo projekto INDEED⁽³⁾, skirto smurtinio ekstremizmo prevencijos ir kovos su smurtiniu ekstremizmu bei deradikalizacijos srities vertinimui Europoje plėtoti ir stiprinti, dalis. SMART centrai suburia įvairias suinteresuotąsias šalis, pavyzdžiui, pirmosios grandies specialistus, politikos formuotojus, švietimo ir akademinės bendruomenės atstovus, aktyviai dalyvaujančius rengiant, planuojant, įgyvendinant ir vertinant smurtinio ekstremizmo prevencijos ir kovos su juo bei deradikalizacijos iniciatyvas, pavyzdžiui, politiką ir strategijas, ilgalaikes programas, trumpalaikius veiksmus ir *ad hoc* intervencijas. 15-oje INDEED konsorciui atstovaujančių Europos šalių bus įsteigti SMART centrai, kuriuose bus aptariama, plėtojama ir skleidžiama vertinimo kultūra smurtinio ekstremizmo prevencijos ir kovos su juo bei deradikalizacijos srityje.

⁽²⁾ Žr. <https://www.demokratie-leben.de/en/programme>

⁽³⁾ Žr. <https://www.indeedproject.eu/>

Tolesni veiksmai

Remiantis diskusija apie (tradicinės) žiniasklaidos vaidmenį, buvo iškeltas klausimas, kiek dokumentiniai filmai ir reportažai, rodantys ekstremistinių grupuočių veiklą, gali paveikti pažeidžiamus asmenis. Rekomenduojama surengti dar vieną susitikimą, kuriame šis klausimas būtų aptartas su žiniasklaidos atstovais, siekiant parengti gaires, kaip elgtis su tokiomis temomis.

Dalyviai ir kiti asmenys, kurie norėjo dalyvauti šiame mokomajame vizite, manė, kad labai svarbu susipažinti su šalies požiūriu į konkrečios problemos, pavyzdžiui, SDPE, sprendimą. Tai ypač pasakytina apie požiūrį į SDPE, nes ne visose ES valstybėse narėse jis pripažįstamas rimta problema. Todėl pirmosios grandies specialistams Europoje būtų naudinga organizuoti daugiau mokomųjų vizitų į Švediją ar kitas ES valstybes nares, kuriuose būtų nagrinėjama ši tema. Dalyviai pripažino, kad, atsižvelgiant į šiuo metu kintantį, dinamišką SDPE judėjimų pobūdį, ir toliau svarbu rengti mokymus, didinti informuotumą ir dalytis patirtimi. Todėl, be mokomųjų vizitų, RAN turėtų ir toliau savo dokumentuose ir kitokio pobūdžio veikloje skirti dėmesio SDPE problemai.

Papildomi skaitiniai

- RAN Conclusion paper, 2021: [New offender types & appropriate measures of Exit work](#)
- RAN Specialised paper, 2021: [National hubs supporting local actors in P/CVE – practitioners’ insights](#)
- RAN Specialised paper, 2022: [The role of civil society organisations in exit work](#)
- ES projekto INDEED [pristatomasis vaizdo įrašas](#) apie SMART centrus
- RAN, 2019: [Factbook – Far-right extremism](#)
- RAN Spotlight, 2020: [Violent right-wing extremism in focus](#)
- RAN Conclusion paper, 2021: [Digital EU-USA study visit](#)
- RAN FC&S Conclusion paper, 2021: [Violent right-wing extremism in communities](#)